

اشتباه مؤثر در قراردادها

نویسنده:

فریبا خلیجیان

انتشارات اِتا

سرشناسه	:	خلیجیان، فریبا، ۱۳۴۸ -
عنوان و نام پدیدآور	:	اشتباه مؤثر در قراردادها/ نویسنده فریبا خلیجیان.
مشخصات نشر	:	تهران: اتا، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۱۲۶ ص.
شابک	:	۱۰۰۰۰۰ ریال 7-84-5526-964-978:
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۱۴-۱۲۶.
موضوع	:	اشتباه‌ها (حقوق) -- ایران
موضوع	:	Mistake (Law) -- Iran
موضوع	:	قراردادها -- ایران
موضوع	:	Contracts -- Iran
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۶۳/۸۶۷KML ۵الف/خ
رده بندی دیویی	:	۳۶۰/۱۴۷۷
شماره کتابشناسی ملی	:	۳۷۰۱۴۷۷

اشارات اتا

تهران، میدان انقلاب، ابتدای خ کارگر جنوبی، پلاک ۱۵۰، ط ۳، واحد ۱۴
 دکتر پرویز تاجداری ۰۹۱۲۶۵۰۰۶۸۵
 ۰۲۱-۶۶۹۵۵۰۰۴
 موسسه کهکشان

عنوان: اشتباه مؤثر در قراردادها

نویسنده: فریبا خلیجیان

ویراستار: مریم علی نقی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۶

شابک: ۷-۸۴-۵۵۲۶-۹۶۴-۹۷۸

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال

تیراژ: ۲۰۰ نسخه

کلیه حقوق چاپ محفوظ است

فکر
نظم
عمل

فصل اول: کلیات

۱- کلیات	۱۷
۱-۱- تعریف و تقسیم‌بندی اشتباه	۱۷
۱-۱-۱- تعریف اشتباه و تفاوت آن با واژه‌های مشابه	۱۷
۱-۱-۱-۱- تعریف اشتباه	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱- تعریف اشتباه در لغت	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱-۱- تعریف اشتباه در اصطلاح علم حقوقدانان	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تفاوت اشتباه با ماهیم مشابه	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تفاوت اشتباه با خفا	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تفاوت اشتباه با جهل	۱۷
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تفاوت اشتباه با سهو	۱۸
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تقسیم‌بندی اشتباه	۱۸
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تقسیم‌بندی اشتباه به اعتبار متعلق آن	۱۸
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- اشتباه موضوعی	۱۸
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- اشتباه حکمی (حقوقی)	۱۹
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- تقسیم‌بندی اشتباه به اعتبار کیفیت تحقق آن در ذهن	۲۰
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- شبهه مصداقی	۲۰
۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱-۱- شبهه مفهومی	۲۱

- ۱-۲-۳- تقسیم اشتباه به اعتبار میزان تأثیر آن در عمل حقوقی ۲۱
- ۱-۲-۳-۱- اشتباه مانع ۲۱
- ۱-۲-۳-۲- اشتباه معیوب کننده رضا ۲۳
- ۱-۲-۳-۲-۱- نظریه اداره عقد مبتنی بر اشتباه (اراده معدوم و اراده معیوب) ۲۳
- ۱-۲-۳-۲-۲- بررسی اشتباه مانع و اشتباه منجر به خیار فسخ در آراء ۲۱
- نقها ۲۵
- ۱-۲-۳-۳- اشتباه بی اثر ۲۵
- ۲-۱- عیوب آراء ۲۶
- ۱-۲-۱- مفهوم اراده عناصر تشکیل دهنده آن ۲۶
- ۱-۲-۱- مفهوم اراده ۲۶
- ۲-۱-۲-۱- عناصر اراده ۲۷
- ۱-۲-۱-۲- قصد ۲۷
- ۲-۱-۲-۲- رضا ۲۷
- ۲-۲-۱- عیوب اراده در فقه و حقوق ایران ۳۰
- ۳-۲-۱- تأثیر اشتباه بر مراحل تکوین اراده ۳۱
- ۱-۳-۲-۱- مراحل تکوین اراده ۳۱
- ۱-۳-۲-۱- مرحله تصور یا ادراک ۳۱
- ۲-۱-۳-۲- مرحله تدبیر ۳۲
- ۳-۱-۳-۲-۱- مرحله میل نفس ۳۲
- ۴-۱-۳-۲-۱- مرحله قصد ۳۲
- ۲-۳-۲-۱- کدامیک از مراحل اراده، تحت اصابت اشتباه قرار می گیرد؟ ۳۲
- ۳-۳-۲-۱- محل تأثیر اشتباه به عنوان یکی از عیوب اراده ۳۳
- ۴-۲-۱- تحلیل اراده باطنی و ظاهری در فقه و حقوق ایران ۳۴

- ۳۴ ۱-۲-۴-۱- اراده باطنی و ظاهری در فقه امامیه
- ۳۵ ۱-۲-۴-۲- اراده باطنی و ظاهری در قانون مدنی
- ۳۶ ۱-۲-۴-۳- بررسی اشتباه در اراده ظاهری
- ۳۶ ۱-۲-۴-۳- اشتباه در بیان اراده
- ۳۷ ۱-۲-۴-۳- اشتباه در انتقال اراده
- ۳۸ ۱-۳- پیشینه نظریه اشتباه و اشتباه مؤثر در فقه و حقوق ایران
- ۳۸ ۱-۱-۱- پیشینه نظریه اشتباه
- ۳۸ ۱-۱-۳- پیشینه اشتباه در حقوق فرانسه
- ۳۹ ۱-۳-۱-۲- پیشینه اشتباه در فقه امامیه
- ۴۰ ۱-۳-۱-۳- پیشینه اشتباه در حقوق ایران
- ۴۰ ۱-۳-۲- اشتباه مؤثر در فقه و حقوق مدنی ایران
- ۴۰ ۱-۳-۲-۱- اشتباه، وجوب بطلان یا عدم نفوذ (اشتباه مبطل عقد)
- ۴۱ ۱-۳-۲-۲- اشتباه موجب حیا، نسخ
- ۴۲ ۱-۳-۲-۳- اشتباه بی اثر

فصل دوم: قلمرو و شرایط تأثیر اشتباه در فقه و حقوق ایران

- ۴۵ ۲- قلمرو و شرایط تأثیر اشتباه در فقه و حقوق ایران
- ۴۵ ۲-۱- قلمرو تأثیر اشتباه در فقه و حقوق ایران
- ۴۵ ۲-۱-۱- قلمرو اشتباهات موجب بطلان
- ۴۵ ۲-۱-۱-۱- قلمرو اشتباه در نوع (ماهیت) عقد
- ۴۵ ۲-۱-۱-۲- قلمرو اشتباه در هویت موضوع عقد
- ۴۷ ۲-۱-۱-۳- قلمرو اشتباه در موضوع معامله
- ۴۷ ۲-۱-۳-۱- مفهوم موضوع معامله
- ۴۸ ۲-۱-۳-۲- خود موضوع معامله

- ۳-۱-۱-۲-۱- "خود موضوع معامله" در حقوق فرانسه ۴۸
- ۲-۱-۱-۲-۲- "خود موضوع مورد معامله" در فقه امامیه ۵۱
- ۲-۱-۱-۲-۳- "خود موضوع مورد معامله" در حقوق ایران ۵۲
- ۲-۱-۱-۳-۳- نظریات مختلف در خصوص مفهوم اشتباه در «خود موضوع معامله» ۵۳
- ۲-۱-۱-۳-۱- اشتباه در جنس مورد معامله ۵۳
- ۲-۱-۱-۳-۲- اشتباه در هویت موضوع ۵۵
- ۲-۱-۱-۳-۳- اشتباه در اوصاف اساسی و جوهری ۵۷
- ۲-۱-۱-۴- اشتباه در صورت عرفیه موضوع ۵۸
- نتیجه مباحث و نظریات ۵۹
- ۲-۱-۱-۴- فسخ و تأثیر اشتباه در شخص طرف معامله ۶۰
- ۲-۱-۱-۴-۱- تعاریف شخص و شخصیت: تعریف شخص ۶۱
- ۲-۱-۱-۴-۲- تعریف شخص ۶۱
- ۲-۱-۱-۴-۲- صورت‌های مختلف اشتباه در شخص طرف معامله ۶۲
- ۲-۱-۱-۴-۱- اشتباه در هویت جسم ۶۲
- ۲-۱-۱-۴-۲- اشتباه در هویت و وضع مادی ۶۲
- ۲-۱-۱-۴-۳- اشتباه در اوصاف اساسی ۶۳
- ۲-۱-۱-۴-۳- نظرات حقوقدانان در خصوص دایره اعمال "اشتباه در شخص طرف معامله" ۶۳
- ۲-۱-۱-۴-۱- نظریه اول ۶۳
- ۲-۱-۱-۴-۲- نظریه دوم ۶۴
- ۲-۱-۱-۵- قلمرو اشتباه در علت تعهد و جهت معامله ۶۶
- ۲-۱-۱-۵-۱- تفکیک بین جهت معامله با جهت تعهد (علت تعهد) ۶۷
- ۲-۱-۱-۵-۲- قلمرو اشتباه در جهت تعهد و علت عمده در قرارداد ۶۸

- نتیجه و پاسخ به سؤال این مبحث ۷۰
- ۲-۱-۲- قلمرو اشتباه موجب حق فسخ ۷۱
- ۱-۲-۱-۲- اشتباه در اوصاف فرعی (فرعی) ۷۱
- ۲-۲-۱-۲- معیار تمیز اوصاف فرعی ۷۲
- ۲-۲- شرایط تأثیر اشتباه در موارد منجر به بطلان (یا عدم نفوذ) قرارداد ۷۳
- ۱-۲-۲- اشتباه باید علت عمده انعقاد عقد یا اشتباه در اوصاف اساسی و جاری باشد ۷۳
- ۱-۱-۲-۱- نظرات ارائه شده در خصوص ضابطه تشخیص اوصاف جوهری و علت عمد ۷۵
- ۱-۱-۲-۲- نظریه شخصی ۷۵
- ۱-۱-۲-۲- نظریه ادبی ۷۵
- ۱-۱-۲-۲- نظریه منطقی ۷۶
- ۲-۲-۲- اشتباه بایستی در قلمرو تراضی قرار بگیرد ۷۶
- ۱-۲-۲-۲- نقد و بررسی اشتباه مشتکی ۷۷
- ۳-۲-۲- اشتباه باید در مرحله تکوین اراده باشد ۷۹

فصل سوم: آثار اشتباه در فقه و حقوق ایران

- ۳- آثار اشتباه در فقه و حقوق ایران ۸۳
- ۱-۳- اشتباه مؤثر در فقه و حقوق ایران ۸۳
- ۱-۱-۳- اشتباهات موجب بطلان (مبطل) ۸۳
- ۱-۱-۱-۳- اشتباهات مانع ایجاد تراضی ۸۵
- ۲-۱-۱-۳- اشتباه در نوع (ماهیت عقد) ۸۵
- ۲-۱-۱-۱-۳- اشتباه در هویت موضوع عقد ۸۷
- ۲-۱-۱-۳- اشتباهات مانع تحقق تراضی: مانع تطابق قصد با واقع (العقود

۸۸	 تابعه للقصود)
۸۹	 ۳-۱-۱-۲-۱- اشتباه در خود موضوع
۸۹	 ۳-۱-۱-۲-۱-۱- قائلین به عدم نفوذ و دلایل آنها
۹۰	 ۳-۱-۱-۲-۲-۱- قائلین به بطلان و دلایل آنها
۹۲	 نقد و بررسی دو نظریه و نتیجه گیری
	 ۳-۱-۱-۲-۲- اشتباه در شخص طرف قرارداد در جایی که شخصیت وی
۹۵	 علت عمده عقد می باشد
۹۵	 ۳-۱-۱-۲-۲-۱- عدم نفوذ قرارداد
۹۵	 ۳-۱-۱-۲-۲-۱- بطلان قرارداد
۹۷	 نتیجه
۹۸	 ۳-۱-۱-۳- انتفاء در علت تعهد (علت عمده قرارداد)
۹۹	 ۳-۱-۲- اشتباه، موجب حق فسخ در قانون مدنی ایران
	 ۳-۱-۲-۱- بررسی دلایل و بررسی ایجاد حق فسخ در اثر اشتباه در فقه و
۱۰۰	 حقوق ایران
۱۰۱	 ۳-۱-۱-۲-۱- اشتباه منجر به عیب
۱۰۱	 ۳-۱-۲-۲-۱- تخلف از شرط ضمنی
۱۰۲	 ۳-۱-۲-۱-۳- جبران ضرر ناروا به موجب قاعده
۱۰۳	 ۳-۱-۲-۲- توجیه خیار فسخ بر مبنای نظریه اشتباه
۱۰۵	 ۳-۱-۳- اشتباه بی اثر
۱۰۵	 ۳-۱-۴- امکان مطالبه خسارت
۱۰۹	 ۳-۲- اثبات اشتباه و اصول حاکم بر آن
	 خلاصه و نتیجه گیری
۱۲۱	 منابع

مقدمه

برای تشکیل هر قراردادی نیاز به آن است طرفین قرارداد، دارای قصد و رضا باشند و اراده معتبر داشته باشند. اما همواره این گونه نیست که قصد و رضای مورد نظر طرفین قرارداد، دارای اعتبار باشد. بلکه ممکن است وجود برخی عوامل سبب مخدوش شدن یا بی اعتباری آنها گردد که بازجه، درجه اهمیت و کیفیت عوامل مذکور، اعتبار عقد تحت تاثیر قرار خواهد گرفت. دانه نثار در برخی از موارد، قصد و رضا را فاقد اعتبار شناخته است که اکراه و اشتباه از جمله این موارد هستند. اشتباه عبارت است از تصور خلاف واقع طرف معامله. به عبارت دیگر، اشتباه به معنی تصدیق نامست معامله کننده درباره یکی از ارکان و عناصر عقد می باشد. موضوع کتاب حاضر، اشتباه اثر در قراردادهاست. در مقررات مختلف قانون مدنی، مواردی از اشتباه ذکر شده است که موجب بطلان عقد می باشد. از سوی دیگر، مواردی هم آمده است که موجب می شود به یکی از طرفین عقد، حق فسخ داده شود. در عین حال حقوقدانان، موارد متعددی را برمی شمارند که اشتباه در قرارداد تاثیری در اعتبار آن ندارد. این موارد به صورت پراکنده و در مواد مختلف آمده است. همچنین برخی از حقوقدانان بر مصادیق اشتباه افزوده اند؛ مثلاً گفته شده که اشتباه در جهت تعهد نیز موجب بطلان قرارداد می باشد. حال این پرسش مطرح می شود که آیا می توان در میان مصادیق ذکر شده در اشتباهات مبیعان عقد، قدر مشترکی یافت؟ همچنین جای دارد این مسئله نیز مطرح شود که چه تفاوتی میان موارد مختلف اشتباه که موجب بطلان یا ایجاد حق فسخ می شود وجود دارد؟ این کتاب در خصوص چگونگی تأثیر اشتباه در سرنوشت قراردادها و تأمین حاکمیت اراده واقعی طرفین قرارداد، بر قرارداد مورد اشتباه، می پردازد.

قانون مدنی در مواد ۲۰۰ و ۲۰۱، قلمرو اشتباه را در دو مورد "خود موضوع معامله" و "شخصیت مهم طرف معامله" منحصر نموده است. اگر مبنای تأثیر اشتباه را "جوهری و اساسی" بودن آن بدانیم، قلمرو اشتباه مبطل عقد، شامل "هر اشتباه اساسی و جوهری" است که

علت عمده انعقاد عقد و قید تراضی باشد. مشروط بر اینکه وصف جوهری و اساسی به صورت صریح یا ضمنی در قرارداد قید گردد. همچنین میزان تأثیر اشتباه در قرارداد، بستگی به درجه اهمیت امر مورد اشتباه از نظر طرفین قرارداد، دارد. بعضی از مسائل قرارداد قید تراضی هستند و اشتباه در آنها موجب اخلال در قصد و در نتیجه موجب بطلان قرارداد می شود و پاره ای از مسائل قرارداد، قید تراضی نبوده و در قلمرو حرکت قصد قرار نمی گیرند، اشتباه در آنها، در صورت ورود آنها به قلمرو تراضی جهت جبران ضرر ناروا، موجب خیار فسخ خواهد بود و پاره ای از اشتباهات هیچ تأثیری در قرارداد ندارند.

لازم به ذکر است که اثر حاضر پایان نامه دوره کارشناسی ارشد نگارنده بوده که پس از اعمال تغییراتی به صورت فوری درآمده است.

در خاتمه بر خود مجبور می دانم از کلیه عزیزان و سرورانی که نگارنده را در تهیه و تدوین این اثر یاری نمودند، به ویژه استاد محترم جناب آقای دکتر مرتضی نعیمی که استاد راهنمای این حقیر بودند و علی رغم مزاحمت های گاه و بیگاه اینجانب و مشغله زیاد کاریشان، با صبر و حوصله هر چه تمام پاسخگوی تمامی مسائل و مشکلات اینجانب در امر تحقیق بوده و با نهایت تواضع و فروتنی مرا در این راه ارشاد و هدایت نمودند و همچنین از اساتید محترم آقایان دکتر محمد رضا داداشی، دکتر سعید داودی، دکتر حبیب الله احمدی، دکتر محمد احمدی و مسئولین محترم انتشارات اتنا نهایت تشکر و سپاس را می نمایم.